

**НАУКОВА КОНЦЕПЦІЯ РОЗВИТКУ ТА ЗАСТОСУВАННЯ
ФОРСАЙТУ В ДІЯЛЬНОСТІ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ***

Анотація

У Концепції розкрито тенденції та досвід Європейського Союзу і європейських держав щодо впровадження форсайту як інструменту стратегічного планування, формування державних політик і підтримки законотворчої діяльності парламенту. Форсайт позиціюється як методологія, що дозволяє розширити науково-дослідницьке та інформаційно-аналітичне забезпечення парламенту, враховуючи виклики майбутнього.

Висвітлено історію розвитку форсайту, його методи, а також закордонний досвід впровадження результатів форсайт-досліджень у процесі формування державних політик. Окрему увагу приділено аналізу перспектив та викликів інтеграції форсайту в роботу Верховної Ради України.

Ключові слова: *форсайт, стратегічне планування, Верховна Рада України, політики майбутнього, методи форсайту, довгострокове прогнозування.*

Зміст

Перелік умовних позначень.....	4
I. Вступна частина.....	5
Мета та цілі Концепції.....	6
Історія розвитку та методологія форсайту	7
Закордонний досвід використання результатів форсайт-досліджень при формуванні політик	15
II. Шляхи запровадження використання результатів форсайт-досліджень в українському парламенті	26
III. Висновки та очікувані результати реалізації концепції.	28

Перелік умовних позначень

ЄС – Європейський Союз
ЄК – Європейська Комісія
ЄП – Європейський Парламент
ESPAS – Європейська система аналізу стратегій та політики
ОДЦ – Об'єднаний дослідницький центр Європейської Комісії
STOA – відділ наукового форсайту Дослідницької служби Європейського Парламенту
ООН – Організація Об'єднаних Націй
ПРООН – Програма розвитку ООН
ОЕСР – Організація економічного співробітництва та розвитку
RAND – дослідницька організація США
ШМП – Школа міжнародних передбачень Великої Британії
НАТО – Організація Північноатлантичного договору
ШІ – технологія штучного інтелекту
ІТА – Інститут оцінки технологій Австрійської академії наук
АТІ – Австрійський технологічний інститут
ЕРТА – оцінка технологій Європейського Парламенту
Sitra – Інноваційний фонд Фінляндії
KEV – Національна мережа форсайту Фінляндії
POST – Парламентський офіс з питань науки і технологій Великої Британії
ТАВ – Бюро технологічної оцінки Бундестагу Німеччини
OPECST – Парламентський офіс з оцінки науково-технічних можливостей Франції

I. Вступна частина.

Згідно зі ст. 85 Конституції України до повноважень Верховної Ради України належить визначення засад внутрішньої та зовнішньої політики, реалізація стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в ЄС і НАТО¹. На основі визначених політик формується бажане майбутнє для народу та наступних поколінь. Як зазначають Е. Штормер та інші дослідники, хоча майбутнє неможливо передбачити, саме форсайт пропонує методи, які допомагають краще орієнтуватися в умовах невизначеності та складності формування майбутнього². Йдеться про дослідження різних можливих сценаріїв майбутнього. Так, форсайт можна визначити як інструмент системного осмислення майбутнього, який дозволяє виявляти тенденції та тренди, прогнозувати їх вплив на суспільні відносини.

Форсайт для підтримки розробки політики ЄС було вперше використано під час роботи відділу перспективних досліджень президента ЄК Ж. Делора (1985–1995). Наразі він став інструментом, поряд із стратегічним плануванням, яким користуються в усьому світі уряди, парламенти, державні інституції, інститути ЄС та інші міжнародні організації (ООН, ОЕСР, НАТО тощо)³. Форсайт разом із довгостроковим моделюванням стали основою для розробки багатьох стратегічних документів і політик. Так, ЄК у щорічному звіті з форсайту визнає, що сканування горизонту, оцінка мегатрендів, нових викликів і їх політичних наслідків, а також дослідження альтернативних сценаріїв майбутнього через бачення та планування є ключовими для підтримки стратегічних політичних рішень⁴. ОЕСР пропонує форсайт як важливий інструмент для ефективності стратегічного планування⁵. ООН сприяє розвитку форсайту як інструменту посилення спроможності впровадження ефективних політик у державах що розвиваються⁶, зокрема й України (щонайменше 2 форсайт-дослідження в Україні були проведені за сприяння ПРООН).

Потреба в узгодженому та обґрунтованому баченні майбутнього сприяла розвитку цілої мережі спеціальних публічних і приватних інституцій. Це, наприклад, Інститут досліджень безпеки Європейського Союзу, Центр перспективних досліджень та міжнародної інформації, Урядовий офіс науки

¹ Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4403>

² E. Störmer, L. Bontoux, M. Krzysztofowicz, E. Florescu, A. Bock, F. Scapolo. Science for Policy Handbook. Chapter 12 - Foresight – Using Science and Evidence to Anticipate and Shape the Future. 2020. P. 128–142. URL: <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-822596-7.00012-7>

³ Allied Command Transformation Strategic Foresight Work. URL: <https://www.act.nato.int/activities/allied-command-transformation-strategic-foresight-work/>

⁴ Communication from the Commission to the European Parliament and the Council. 2020 Strategic Foresight Report. Strategic Foresight – charting the course towards a more resilient Europe. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0493>

⁵ Monteiro, B. and R. Dal Borgo (2023). "Supporting decision making with strategic foresight: An emerging framework for proactive and prospective governments.", OECD Working Papers on Public Governance, No. 63, OECD Publishing, Paris. URL: <https://doi.org/10.1787/1d78c791-en>.

⁶ UNDP Foresight Manual. URL: <https://www.undp.org/publications/foresight-manual-empowered-futures>

Сполученого Королівства, Центр нової американської безпеки, Система аналізу європейської стратегії та політики тощо. Їхня діяльність спрямована на комплексне дослідження розвитку подій у різних сферах, підготовку до цих подій або формування сценаріїв, що найбільше відповідають досягненню бажаного результату. Сучасний розвиток можливостей штучного інтелекту у сфері обробки інформації сприяє цьому процесу, проте наразі й у майбутньому визначальна роль залишається за людиною. Тому форсайт став важливим інструментом прийняття рішень, інтегруючись у роботу державних інституцій багатьох демократичних держав світу.

З огляду на викладене вище, виникає необхідність впровадження форсайту для науково-дослідницького та інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності Верховної Ради України, її органів, народних депутатів, а також депутатських фракцій і груп. Це дозволить підвищити обізнаність парламентарів щодо майбутніх викликів та перспектив під час визначення внутрішньої та зовнішньої політики, реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства в ЄС та НАТО.

На думку європейських партнерів України, форсайт також може сприяти подоланню наслідків війни й мінімізації її впливу на Україну та ЄС у довгостроковій перспективі⁷.

Мета та цілі Концепції

Метою Концепції є розширення можливостей науково-дослідницького та інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності Верховної Ради України, її органів, народних депутатів України, депутатських фракцій (депутатських груп) із використанням форсайту як заснованого на доказах інструменту для розробки політик, формування яких входить до повноважень Верховної Ради України.

Концепція насамперед спрямована на формування розуміння та сприйняття можливостей форсайту та його використання у діяльності народними депутатами України, їхніми помічниками-консультантами, працівниками Апарату Верховної Ради України з урахуванням перспектив розвитку України та інтересів майбутніх поколінь.

Форсайт – це не стільки передбачення, скільки активна участь і дії для формування потенційного майбутнього. Водночас слід враховувати, що майбутнє не є і не може бути остаточно визначеним. Його формування не повинно залежати від поточних політичних потреб та уподобань, а навпаки – має орієнтуватися на інтереси майбутніх поколінь.

⁷ EU-Ukraine 2035 – Strategic foresight analysis on the future of the EU and Ukraine. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/747454/EPRS_STU\(2023\)747454_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/747454/EPRS_STU(2023)747454_EN.pdf)

Історія розвитку та методологія форсайту

Існує версія, що історія застосування форсайту починається з його використання у воєнних стратегіях і технологіях. У 1940-х та 1950-х роках форсайт використовувався з оборонною метою спеціальними підрозділами й дослідницькими центрами Великої Британії та США, зокрема корпорацією РЕНД⁸. Проте багато ідей щодо розширення сфери його застосування виникло завдяки науці та управлінню. Вагомий внесок у розвиток форсайту зробили практики дослідження майбутнього в приватних компаніях, наприклад, сценарне планування для Royal Dutch Shell Group наприкінці 1960-х років⁹. Прикладом державного застосування форсайту є довгостроковий прогноз розвитку Японії, сформований 1971 року за допомогою методу Делфі¹⁰. Таким чином, форсайт є інструментом стратегічного мислення, що розширює діапазон сприйняття та допомагає визначити доступні варіанти стратегічного розвитку¹¹.

Основною передумовою форсайту є концепція про те, що майбутнє не є заздалегідь визначеним і перебуває в процесі постійного формування, що дає можливість впливати на нього або навіть активно його формувати. Форсайт передбачає систематичні спроби зазирнути в майбутнє, вивчаючи віддалені аспекти економіки, суспільства та нових технологій для виявлення напрямів стратегічного розвитку і нових технологічних інновацій. Невизначеність щодо майбутнього усувається шляхом активної роботи з ним. Завдяки цьому форсайт дозволяє політикам розробляти плани дій у надзвичайних ситуаціях, водночас створюючи й реалізуючи політику, яка враховує можливості досягнення бажаного майбутнього. Таким чином, відбувається перехід від передбачення та розуміння майбутніх змін до формування політик і стратегій їх реалізації. Водночас певна недовіра до можливості точного передбачення майбутнього є природною захисною реакцією, що добре корелюється з критичним мисленням. Однак форсайт використовує інклюзивні методи, що сприяють створенню середовища для діалогу та переговорів серед широкого кола зацікавлених сторін, застосовуючи колективні знання та

⁸ RAND is a research organization that develops solutions to public policy challenges to help make communities throughout the world safer and more secure, healthier and more prosperous. URL: <https://www.rand.org/about.html>

⁹ Dadkhah, S., Bayat, R., Fazli, S. et al. Corporate foresight: developing a process model. *European Journal of Futures Research*. 6, 18 (2018). URL: <https://doi.org/10.1186/s40309-018-0147-7>; Features of effective systemic foresight in governments around the world. SOIF-2021. URL: <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/609aa813d3bf7f2888d18fe3/effective-systemic-foresight-governments-report.pdf>

¹⁰ Інституційно-організаційні основи проведення форсайт дослідження «Економіка України – 2050»: колективна монографія / за наук. ред. д-р екон. наук, проф., чл.-кор. НАН України М. І. Скрипниченко; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозів. НАН України». Електрон. дані. К., 2021. 492 с. URL: http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2022/04/Forsite_Ukraine_2050-3.pdf

¹¹ Voros, Joseph, A primer on futures studies, foresight and the use of scenarios prospect, the Foresight Bulletin, № 6, December 2001. Melbourne: Swinburne University of Technology. URL: <https://www.downloadmaghaleh.com/wp-content/uploads/edd/maghaleh/1398/13260.pdf>

інтелект. Це своєю чергою дозволяє збільшувати залучення громадян до формування державної політики¹².

Інструменти форсайту застосовуються у 3-х аспектах: обговорення майбутнього (осмислення змін); роздуми про майбутнє; формування майбутнього. Ці аспекти складають так званий «трикутник форсайту» (рис. 1)¹³.

Джерело: UN Strategic Foresight Guide 2023

Рис. 1. «Трикутник форсайту».

Серед причин запровадження форсайту у сфері публічного управління Дж. Бостон¹⁴ виділяє:

- створення спроможності для випереджаючого врядування, що забезпечує довгострокове планування та здійснення форсайту. Це передбачає зміну мотивації політиків (цінностей, норм, уподобань та пріоритетів), активізацію інтересів, орієнтованих на майбутнє, і стимулювання політиків до надання більшої ваги довгостроковим міркуванням;

- підвищення обізнаності політичних діячів щодо питань, пов'язаних із майбутнім, які їм невідомі. Для вирішення конкретних питань довгострокової політики розробники політики повинні мати безпечний простір для роздумів про можливі наслідки стратегій, перебуваючи на час аналізу вільними від короткострокових політичних питань;

¹² Science for Policy Handbook. Chapter 12 - Foresight – Using Science and Evidence to Anticipate and Shape the Future. 2020. P. 128–142. URL: <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-822596-7.00012-7>

¹³ UN Strategic Foresight Guide 2023. URL: https://un-futureslab.org/media/uploads/2024/06/UN-Futures-Lab_UN-Strategic-Foresight-Guide-2023.pdf

¹⁴ Boston, J. (Ed.) Governing for the Future: Designing Democratic Institutions for a Better Tomorrow (Public Policy and Governance, Vol. 25 2016), Emerald Group Publishing Limited, Leeds. URL: <https://doi.org/10.1108/S2053-769720160000025026>

- надання політикам можливості ухвалювати обґрунтовані довгострокові рішення та подолання упередженості, що виникає через фокус на теперішньому. Обговорення, що проводяться за допомогою інклюзивних процесів форсайту, об'єднують відповідні зацікавлені сторони та допомагають створити спільне розуміння можливих довгострокових наслідків сьогоденних рішень. Це також включає створення нових механізмів координації для ухвалення рішень, які раніше здавалися неможливими;

- виявлення потреби в політичних діях. Усвідомлення можливих кумулятивних ефектів і збоїв, які виникають із систематичної перспективи, наданої форсайтом, робить чіткими взаємодії рушійних сил і може висвітлити потенційно загрозливі політичні проблеми;

- спрямування наукових доказів у політичні дискусії. Інклюзивний міждисциплінарний та партисипативний характер форсайту дозволяє об'єднати відповідних експертів і зацікавлені сторони. Важливою перевагою форсайту є те, що він надає експертам можливість застосовувати свої знання найбільш ефективно для підтримки процесу вироблення політики¹⁵.

Через широке використання в публічному та приватному секторах існує багато методів і прийомів форсайту, які вважаються частиною аналізу майбутнього¹⁶. Наприклад:

- виявлення сигналів змін і тенденцій (сканування горизонту) та визначення рушійних сил;
- аналіз невизначеностей, перехресних впливів, суб'єктів тощо;
- розуміння можливої еволюції рушійних сил та тенденцій;
- вивчення наслідків (наприклад, шляхом побудови сценаріїв);
- розробка та оцінка стратегій для реагування на можливий розвиток подій у майбутньому;
- поширення та обговорення результатів (здійснюється різними способами, наприклад, у вигляді звітів про сценарії, результати обговорень тощо);
- моніторинг сценарних припущень, розвитку подій, тенденцій, слабких сигналів тощо¹⁷.

Спільною рисою всіх підходів до форсайту є необхідність залучення значної кількості учасників, серед яких експерти з різних наукових галузей, працівники органів державної влади, представники парламенту, громадських організацій, бізнесу та звичайні громадяни. Міждисциплінарний підхід є надзвичайно важливим

¹⁵ E. Störmer, L. Bontoux, M. Krzysztofowicz, E. Florescu, A. Bock, F. Scapolo. Science for Policy Handbook. Chapter 12 - Foresight – Using Science and Evidence to Anticipate and Shape the Future. 2020. P. 128-142. URL: <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-822596-7.00012-7>

¹⁶ E. Störmer, L. Bontoux, M. Krzysztofowicz, E. Florescu, A. Bock, F. Scapolo. Science for Policy Handbook. Chapter 12 - Foresight – Using Science and Evidence to Anticipate and Shape the Future. 2020. P. 128-142. URL: <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-822596-7.00012-7>

¹⁷ E. Störmer, L. Bontoux, M. Krzysztofowicz, E. Florescu, A. Bock, F. Scapolo. Science for Policy Handbook. Chapter 12 - Foresight – Using Science and Evidence to Anticipate and Shape the Future. 2020. P. 128-142. URL: <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-822596-7.00012-7>

для форсайту, оскільки робота з майбутнім вимагає врахування багатьох аспектів з різних сфер суспільних відносин, що дозволяє спільно оцінити довгострокові перспективи та сформулювати бачення майбутніх можливостей і викликів.

Для ефективного впровадження форсайту необхідно: обрати відповідні методи та підходи, оскільки форсайт-дослідження можуть мати різний контекст, масштаб і цілі; залучити широкий спектр експертів і зацікавлених сторін, не обмежуючись лише фахівцями з конкретних питань, але і включаючи тих, хто може впливати на проблему або залежить від її вирішення; забезпечити участь політиків на ключових етапах форсайту, щоб вони могли використовувати отримані результати при розробці політики.

Об'єднаний дослідницький центр (ОДЦ¹⁸) розробив низку підходів та інструкцій для використання форсайту, орієнтованого на вироблення політики ЄС, які були застосовані в роботі Європейської Комісії та інших інституцій Союзу. ОДЦ пропонує використовувати такі підходи¹⁹:

- сканування горизонту: для виявлення і повідомлення про слабкі сигнали, що можуть свідчити про майбутні тенденції²⁰;

- моніторинг та аналіз мегатрендів: для розуміння наслідків довгострокових тенденцій та їхнього впливу на майбутнє;

- побудова сценаріїв: для розвитку системного розуміння складних питань та можливих напрямів розвитку²¹;

- «умогоглядний дизайн»: для ілюстрації конкретних майбутніх застосувань нових технологій і їхнього впливу;

- «серйозні ігри»: для того, щоб допомогти людям відчувати наслідки можливих майбутніх ситуацій, що дозволяє краще усвідомити й оцінити ризики та можливості²².

Сканування горизонту розглядається ОДЦ як систематичне вивчення інформації з різноманітних джерел (наприклад, новини, наукові публікації, матеріали конференцій, блоги тощо) з метою виявлення ранніх ознак майбутніх подій (рис. 2). Цей процес забезпечує своєчасне інформування про нові або змінювані тенденції, діючи як своєрідний «радар» для виявлення майбутніх викликів і можливостей. Через колективне осмислення виявлених сигналів та їх подальше підтвердження за допомогою досліджень визначаються питання, які можуть призвести до змін у поведінці, стратегії чи політиці. Додатковою цінністю

¹⁸ ОДЦ – Об'єднаний дослідницький центр є службою науки та знань Європейської Комісії. ОДЦ наймає вчених для проведення досліджень з метою надання незалежних наукових порад і підтримки політики ЄС. ОДЦ має понад 200 операційних угод про співпрацю. Більшість цих угод є двосторонніми угодами з державними та приватними дослідницькими організаціями, університетами та національними та міжнародними організаціями.

¹⁹ Strategic foresight. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/strategic-planning/strategic-foresight_en

²⁰ The Megatrends Hub. URL: https://knowledge4policy.ec.europa.eu/foresight/tool/megatrends-hub_en

²¹ The Scenario Exploration System (SES). URL: https://knowledge4policy.ec.europa.eu/foresight/tool/scenario-exploration-system-ses_en

²² E. Störmer, L. Bontoux, M. Krzysztofowicz, E. Florescu, A. Bock, F. Scapolo. Science for Policy Handbook. Chapter 12 - Foresight – Using Science and Evidence to Anticipate and Shape the Future. 2020. P. 128-142. URL: <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-822596-7.00012-7>

сканування горизонту є здатність виявляти питання, які поки перебувають на периферії поточного мислення, але можуть мати суттєвий вплив у майбутньому. Для ефективного використання результати сканування горизонту мають надходити до осіб, які приймають рішення, своєчасно²³.

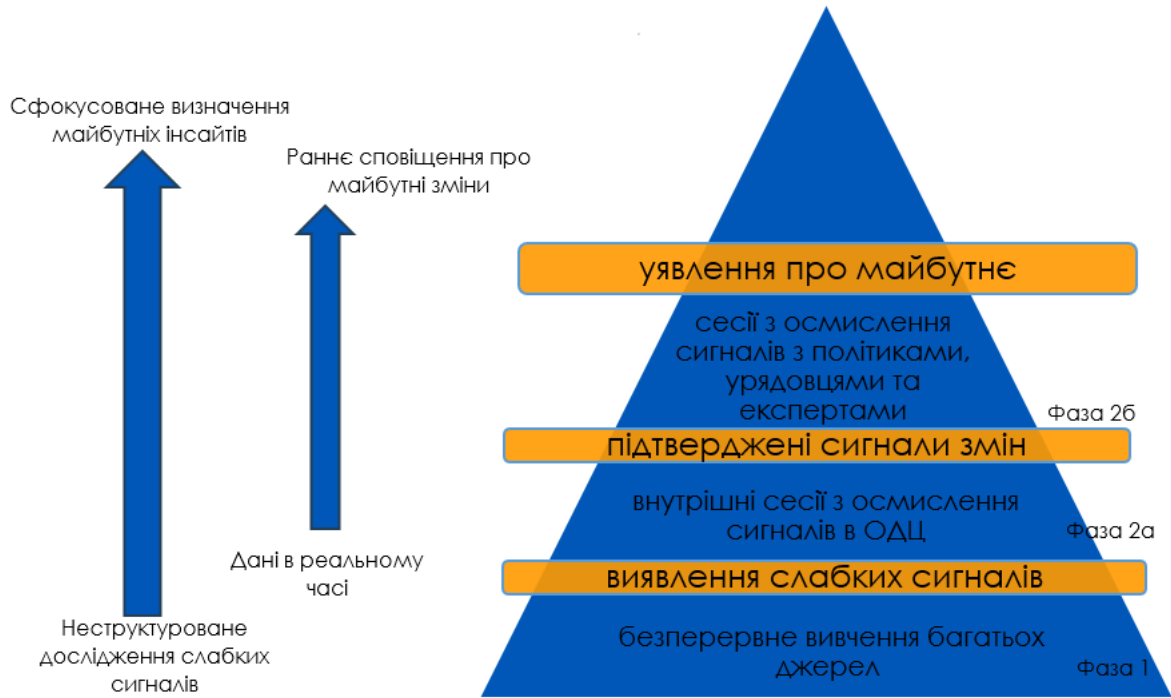

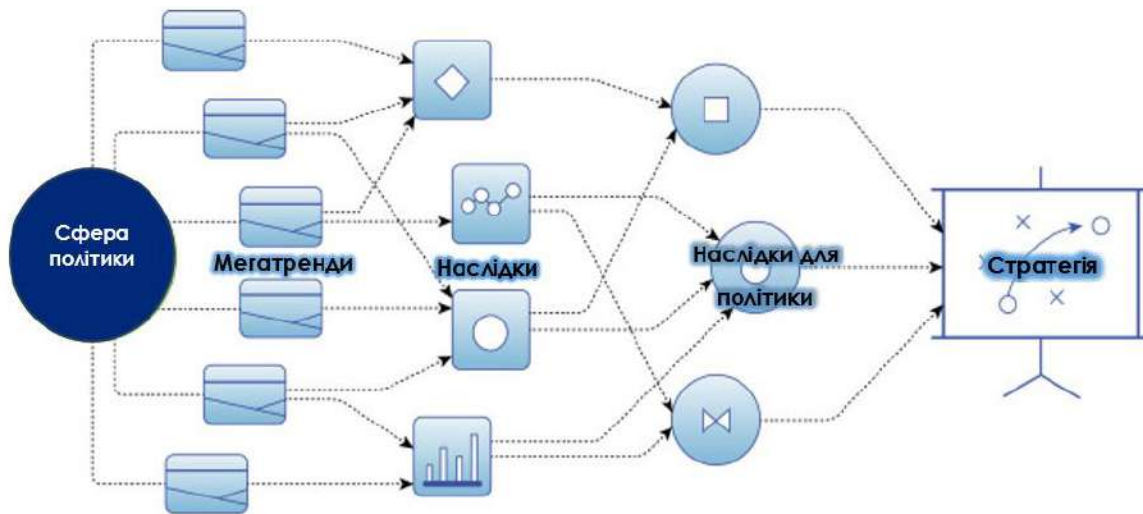
Рис. 2. Процес сканування горизонту ОДЦ²⁴.

Мегатренди ОДЦ²⁵ визначає як довгострокові глобальні рушійні сили, які проявляються в сьогоденні і, ймовірно, матимуть значний вплив протягом наступних десятиліть. Майбутній розвиток мегатрендів може впливати не лише на окремі сфери (наприклад, освіту, безпеку тощо), але й на інші, які на перший погляд здаються не пов'язаними з ними. Завдяки своїй масштабності мегатренди потребують постійного моніторингу, щоб забезпечити кращу підготовленість до майбутнього (рис. 3). Вони враховуються в більшості форсайтних досліджень.

²³ Krzysztofowicz, M., Goudeseune, L., Bontoux, L., Balian, E., 2018. Workshop on Horizon Scanning: From Interesting to Useful, from Practice to Impact. JRC. JRC112992.

²⁴ E. Störmer, L. Bontoux, M. Krzysztofowicz, E. Florescu, A. Bock, F. Scapolo. Science for Policy Handbook. Chapter 12 - Foresight – Using Science and Evidence to Anticipate and Shape the Future. 2020. P. 128-142. URL: <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-822596-7.00012-7>

²⁵ European Commission, Joint Research Centre, Whyte, J., Megatrends Assessment Tool: An exploratory workshop, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2024. URL: https://knowledge4policy.ec.europa.eu/foresight/megatrends-engagement-tools_en

Мегатренди, що впливають на сферу політики >	> Наслідки >	> Наслідки для політики >	> Стратегія >
Усі мегатренди оцінюються з точки зору їхнього потенційного впливу (прямого чи опосередкованого) на відповідну сферу політики. Наприклад, на здоров'я населення впливають пов'язані зі зміною клімату хвилі спеки, від яких страждають переважно люди похилого віку в містах.	Наслідки (можливості або загрози) – визначаються шляхом оцінки потенційних майбутніх змін. Наприклад, міські теплові острови поширюються, що призводить до збільшення споживання енергії літніми людьми, які перебувають у лікарнях.	Наслідки для політики – це пропозиції до скоординованих дій. Наприклад, встановлення стандартів для ізоляції будівель, регулювання планування мікроклімату в містах, дослідження енергоефективного охолодження тощо.	Розробка політичних заходів, які формують нову або адаптовану стратегію. Наприклад, формування політики для боротьби з наслідками зміни клімату, розробка стратегії.

Джерело: E. Störmer and all. Science for Policy Handbook (2020).

Рис. 3. Підхід до аналізу наслідків мегатрендів.

Для ефективного використання можливостей аналізу мегатрендів у різних сферах рекомендується застосовувати структурований підхід, який забезпечує міждисциплінарну 360-градусну перспективу. Цей підхід передбачає розгляд проблеми з різних точок зору: соціальної, технологічної, економічної, екологічної, політичної, етичної та демографічної (англ. аббревіатура – STEEPED) (Рис. 4–5). Системний погляд дозволяє уникнути «сліпих плям», які можуть виникнути через обмежений тематичний підхід. Такий метод є важливим інструментом для випереджаючого мислення, що сприяє підготовці та розробці політик і стратегій на середньо- та довгострокову перспективу, а також є основою для побудови сценаріїв.

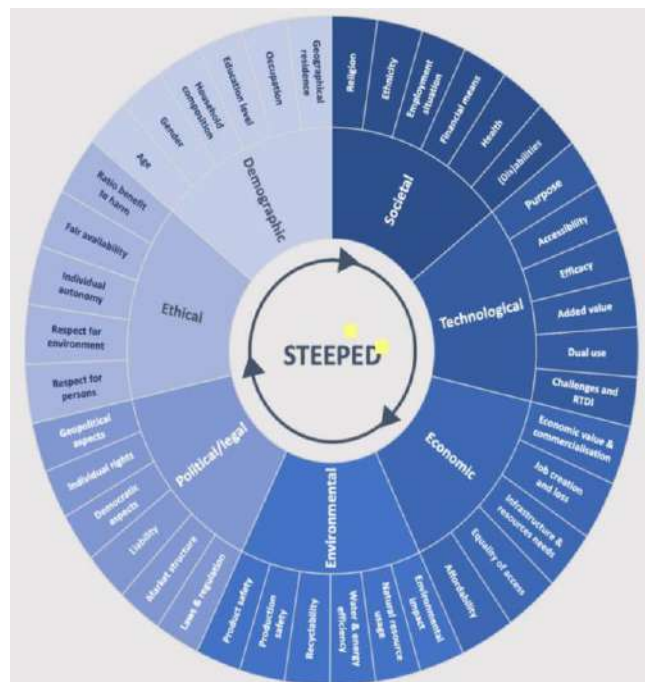
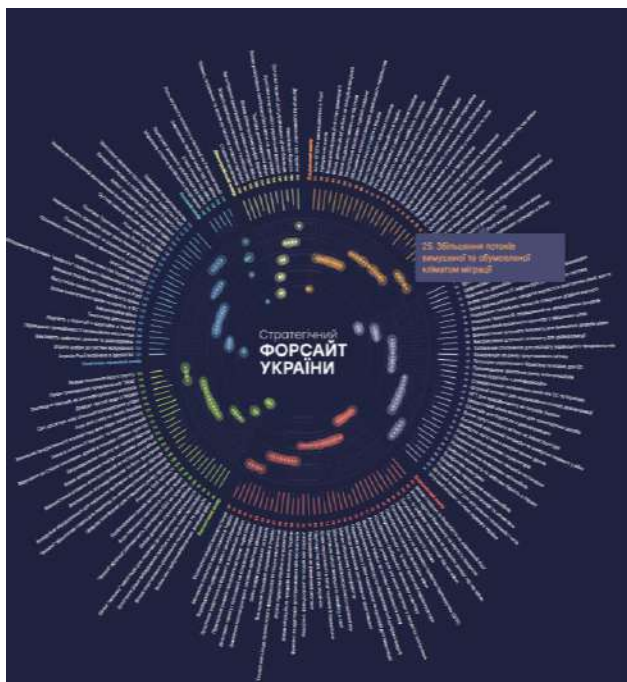

Рис. 4. Зображення кола майбутнього з проекту Форсайт України, виконаного з використанням моделі STEEPED²⁶.

Рис. 5. Модель кола майбутнього на базі моделі STEEPED.

Розробка сценаріїв може стати важливим етапом формування політики, особливо коли необхідно визначити довгострокову стратегію для врегулювання нових сфер суспільних відносин, при значному переосмисленні політичної ситуації або перегляді законодавства чи політики. Аналіз сценаріїв, за методологією ОДЦ, базується на системному підході, який дозволяє визначити ключові рушійні сили змін у відповідній системі та вивчити їх взаємодію. Сценарії майбутнього є ефективним інструментом, оскільки вони фокусуються на найважливіших рушійних силах змін, дозволяючи сформулювати альтернативні варіанти майбутнього. Цей підхід є надійним засобом для подолання невизначеності майбутнього, адже він створює набір чітко визначених альтернатив, що дає змогу учасникам оцінити різноманітні можливості та загрози на основі еволюції ключових параметрів (Рис. 6).

Сценарії формують перспективну базу знань з оцінки наслідків для різних зацікавлених сторін або сфер політик, що є основою для визначення можливих варіантів дій²⁷.

²⁶ Стратегічний форсайт України. URL: <https://www.foresightua.com/?pg=welcme>; Guidelines for foresight-based policy analysis. European Parliamentary Research Service. 2021. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/690031/EPRS_STU\(2021\)690031_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/690031/EPRS_STU(2021)690031_EN.pdf)

²⁷ Truffer, B., Störmer, E., Maurer, M., Ruef, A., 2010. Local strategic planning processes and sustainability transitions in infrastructure sectors. *Environmental Policy and Governance* 20, 258–269. URL: <https://doi.org/10.1002/eet.550>

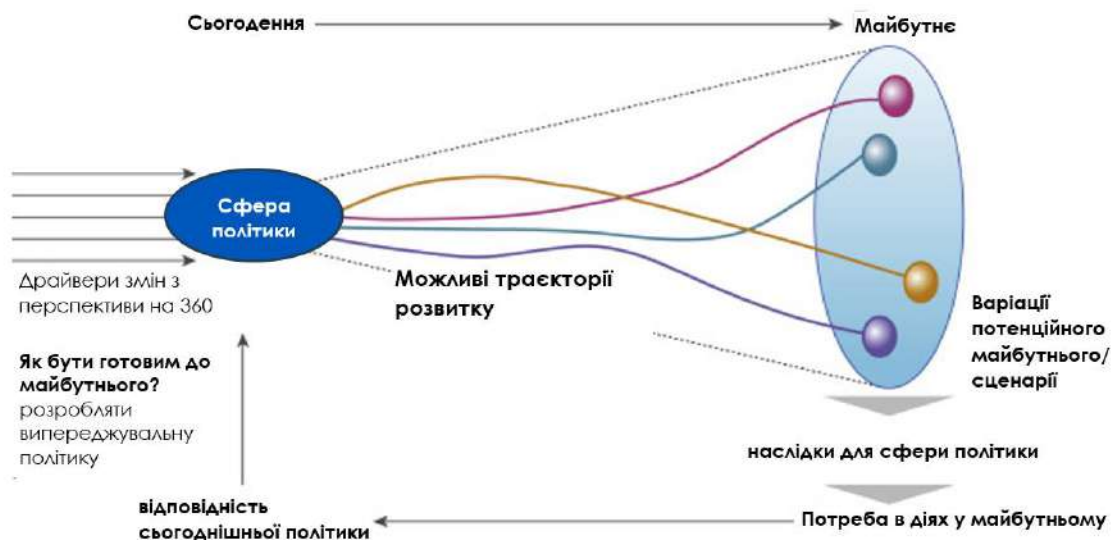
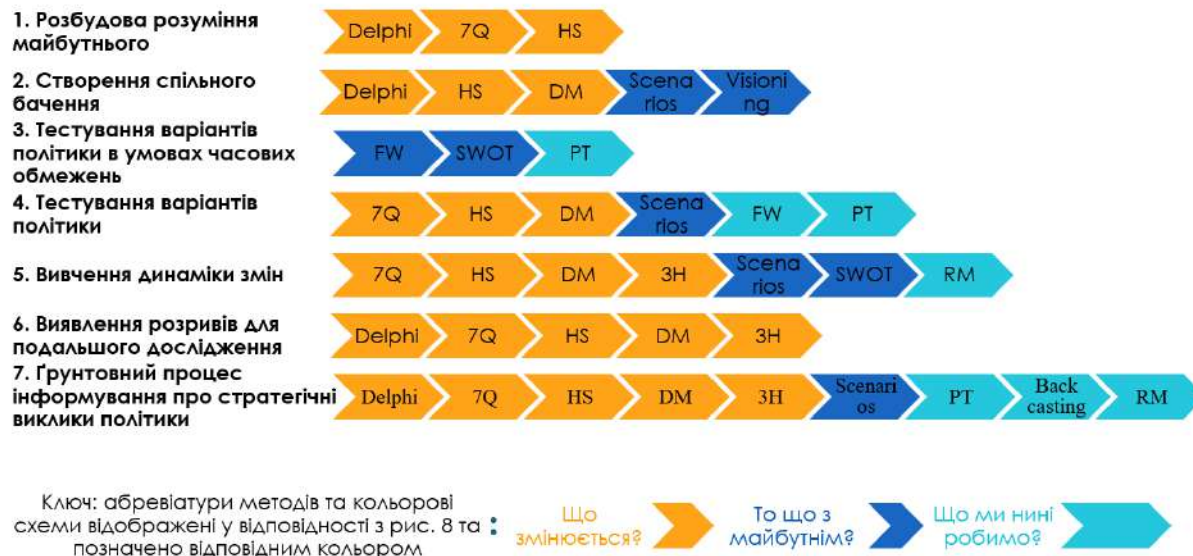

Рис. 6. Процесний підхід до аналізу сценаріїв²⁸.

Урядовим офісом науки Великої Британії визначено 12 методів форсайту в окремому посібнику (останнє оновлення відбулося у 2023 році) (рис. 8). Посібник також пропонує 7 шляхів формування політик чи стратегій²⁹ із використанням методів форсайту (рис. 7).

Джерело: перекладено та адаптовано із The Futures Toolkit of Government Office for Science UK, Update 2023

Рис. 7. Сім шляхів використання форсайту (Futures Toolkit of Government Office for Science UK).

²⁸ Adapted by Eckhard Störmer (JRC) from Hancock and Bezold (1994). Possible futures, preferable futures. The Healthcare Forum journal. Volume 37, Issue 2, March 1994, Pages 23-29. URL: https://www.researchgate.net/profile/Trevor-Hancock-2/publication/13166132_Possible_futures_preferable_futures/links/56fadbd908ae3c0f264c0576/Possible-futures-preferable-futures.pdf

²⁹ The Futures Toolkit. Government Office for Science UK. Update 2023. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/futures-toolkit-for-policy-makers-and-analysts/the-futures-toolkit-html>

Що змінюється?	То що з майбутнім?	Що робимо зараз?
Делфі (Delphi) Інструмент структурованого опитування, який використовується для збору оцінок групи експертів у певній галузі за допомогою декількох раундів анкетування	SWOT-аналіз (SWOT) Визначає сильні та слабкі сторони, можливості та загрози для політик тощо	Стрес-тестування політики (PT) Метод тестування варіантів політик, стратегій або проєктів на основі набору сценаріїв та тенденцій
Сім запитань(7Q) Метод структурованого інтерв'ю для збору стратегічних висновків від низки внутрішніх і зовнішніх зацікавлених сторін	Сценарії (Scenarios) Можливі варіанти майбутнього	Дорожні карти (RM) Структуроване представлення етапів
Сканування горизонтів (HS) Систематичний збір інформації про нові тенденції та слабкі сигнали змін для виявлення потенційних загроз, ризиків та можливостей	Візуалізація майбутнього (Visioning) Інструмент, що використовується для створення спільного бачення майбутнього, набору спільних цілей для проєкту та опису того, яким буде майбутнє	Беккастинг (Back casting) Інструмент для визначення кроків, які необхідно зробити для досягнення бажаного майбутнього
Три горизонти (3H) Інструмент дослідження поточної ситуації та різні потенційні варіанти майбутнього	Драйвери майбутнього (futures wheels - FW) Структурований метод мозкового штурму, який допомагає виявити та відобразити зв'язки, причинно-наслідкові зв'язки та впливи	
Картографування драйверів змін (інакше мегатренди) (DM) Інструмент виявлення найважливіших тенденцій		

Рис 8. Методи форсайту.

Закордонний досвід використання результатів форсайт-досліджень при формуванні політик

У зв'язку з новими викликами, що постійно виникають у сучасному світі, політики все частіше використовують форсайт для прийняття рішень. У відповідь на цей запит сформувалися різні підходи до проведення форсайт-досліджень. Оскільки значна частина форсайт-досліджень фінансується державою, очевидно, що різні гілки влади та державні органи мають у своїй структурі форсайт-підрозділи

або відокремлені інституції (Рис. 9). Дослідження екосистеми форсайту, проведене ШМП³⁰, ілюструє, що вона може бути як централізованою, так і децентралізованою, з реалізацією на рівні центральних органів державної влади, а також на регіональному та локальному рівнях.

Рис. 9. Поширеність використання форсайту.

У більшості випадків форсайт-підрозділи підпорядковуються або проводять дослідження на замовлення органів виконавчої влади. Переважна більшість учасників мережі оцінки технологій ЄП (ЕРТА) проводить форсайт-дослідження для національних парламентів, а також співпрацює з парламентськими форсайт-організаціями інших держав. ЄП використовує форсайт як важливий інструмент для створення більш ефективного законодавства, таким чином підтримуючи та розвиваючи дискусії щодо формування майбутнього законодавства ЄС.

Європейський Парламент. Форсайт уже більше 20 років розвивається в ЄС. ЄК та ЄП мають підпорядковані їм форсайт-підрозділи.

Європейський Парламент має Дослідницьку службу (EPRS), у структурі якої діють відділи: наукового форсайту; стратегічного форсайту та оцінки впливу.

Також у 1987 році була створена Група з оцінки науково-технічних можливостей (STOA) при ЄП як офіційний парламентський орган, завданням якого є проведення досліджень та інших заходів, що надають членам ЄП оцінку впливу нових технологій та варіантів політичних дій³¹. Наприкінці сьомого скликання ЄП

³⁰ Features of effective systemic foresight in governments around the world. SOIF-2021. URL: <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/609aa813d3bf7f2888d18fe3/effective-systemic-foresight-governments-report.pdf>

³¹ Lieve Van Woensel and Darja Vrščaj. Towards Scientific Foresight in the European Parliament: In-depth Analysis. Scientific Foresight Service. URL: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/527415/EPRS_IDA%282015%29527415_REV1_EN.pdf

STOA стала постійною структурою з чітко визначеною роллю щодо здійснення форсайту в галузі науки і технологій.

Наразі STOA здійснює науковий форсайт із метою підвищення обізнаності членів ЄП про науково-технічні тенденції та надання їм можливості працювати з урахуванням контексту довгострокового бажаного майбутнього³². Нині STOA складається із секретаріату, служби наукового форсайту та секретаріату Європейського науково-медійного центру (ESMH)³³.

Оскільки форсайт тісно пов'язаний зі стратегічним плануванням і прийняттям політичних рішень з урахуванням майбутніх перспектив, його інтеграція в процеси планування та прийняття рішень є доцільною³⁴. Наприклад, форсайт для Європейського Парламенту є циклічним процесом (рис. 10), але також потребує системного підходу для інтеграції в діяльність парламенту (рис. 11)³⁵. Включення форсайту в роботу інституцій ЄС дозволяє підтримувати діючі норми і правила, роблячи їх актуальними, а також дає змогу вчасно реагувати на чинники, які можуть вплинути на майбутнє.

Рис. 10. Коло форсайту в ЄП³⁶.

³² EPRS: about: <https://epthinktank.eu/about/>

³³ Огляд форсайт-практик у публічному секторі: досвід Європарламенту, Великої Британії, Естонії та Фінляндії. ПРООН. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ua/Foresight_Public_Sector_update.pdf

³⁴ Часто форсайт для формування держаних політик з урахуванням сценаріїв майбутнього розвитку називають стратегічним форсайтом.

³⁵ European Forum for Forward Looking Activities Policy Brief No 2 (September 2012): “How to design a European foresight process that contributes to a European challenge driven R&I strategy process”

³⁶ Towards Scientific Foresight in the European Parliament In-depth Analysis Authors: Lieve Van Woensel and Darja Vrščaj Scientific Foresight Service. URL: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/527415/EPRS_IDA%282015%29527415_REV1_EN.pdf

Рис. 11. Необхідні елементи стратегічного процесу щодо майбутнього³⁷.

Австрія. В Австрії форсайт є децентралізованим. Парламент користується послугами Австрійської академії наук³⁸, через яку організовується проведення форсайт-досліджень та оцінки технологій. Починаючи з 2017 року, експертиза у сфері форсайту та оцінки технологій для парламенту Австрії здійснюється консорціумом, до складу якого входять Інститут оцінки технологій (ІТА) Австрійської академії наук (ОеАВ) та Австрійський технологічний інститут (АТІ) на основі контракту. Частина звітів про їхню діяльність, а також інформацію щодо майбутніх та поточних досліджень можна знайти на офіційному вебсайті парламенту Австрії.

Зовнішні послуги у сфері форсайту для парламенту Австрії включають: регулярний моніторинг; індивідуальні дослідження; інші допоміжні послуги. У 2023 році парламенту Австрії замовляв форсайт-дослідження й оцінку щодо таких тем: колаборативні промислові роботи; наслідки діджиталізації для здоров'я; акумуляторні системи майбутнього; штучна маткова система та синтетичні ембріони. Наразі парламентом Австрії замовлено дослідження на тему «Генеративний штучний інтелект і демократія»³⁹.

Німеччина. Бундестаг Німеччини використовує у своїй діяльності форсайт, який готує створене при ньому у 1990 році Бюро технологічної оцінки (Büro für

³⁷ European Forum for Forward Looking Activities Policy Brief No 2 (September 2012): "How to design a European foresight process that contributes to a European challenge driven R&I strategy process". URL: <https://www.semanticscholar.org/paper/European-Forum-on-Forward-Looking-Activities-%E2%80%93-93/76ba95e523f0cc59d65fcf9a1e4b295e9f498984>

³⁸ ITA-ÖAW erhält Zuschlag für "Foresight und Technikfolgenabschätzung" für das Parlament. URL: https://www.parlament.gv.at/aktuelles/pk/jahr_2023/pk0046

³⁹ Zukunftsthemen: Expertise aus Foresight und Technikfolgenabschätzung für das österreichische Parlament: Informationen über Potenziale und Risiken soziotechnischer Entwicklungen. URL: <https://www.parlament.gv.at/fachinfos/rlw/zukunftsthemen/>

Technikfolgen-Abschätzung beim Deutschen Bundestag – TAB). TAB є незалежною науковою установою, яка надає консультації парламенту та його комітетам з питань науково-технічних змін. TAB управляється Інститутом оцінки технологій та системного аналізу при Дослідницькому центрі Карлсруе.

Діяльність TAB чітко орієнтована на інформаційні потреби парламенту та його комітетів. TAB розширив сферу своєї діяльності за рахунок довгострокового технологічного передбачення (звіти про майбутнє), аналізу міжнародної політики (звіти про порівняльний аналіз політики), інноваційного розвитку (звіти про інновації), а також сканування горизонтів (з 2014 року).

Форсайт-діяльність TAB включає два основні пошукові процеси та перевірку стійкості (див. рис. 12)⁴⁰. Пошукові процеси базуються на різних джерелах і критеріях відбору, а кожен із підходів реалізується у три етапи:

перший етап – визначення кола джерел (визначення обсягу);

другий етап – систематичне вивчення джерел і підготовка вибірки потенційно цікавих розробок (сканування);

третій етап – оцінка та перевірка отриманої інформації.

Для аналізу якісних даних та інформації з метою виявлення можливих тем для сканування горизонтів використовується спеціальне програмне забезпечення⁴¹.

На додаток до коротких тематичних профілів, підготовлених за результатами сканування горизонту, готується «радар стійкості», який узагальнюється у щорічному форсайт-звіті. На його основі обрана сфера (наприклад, енергетика, сільське господарство, транспорт та мобільність тощо) піддається поглибленому аналізу.

До підготовки «радара стійкості» залучаються зацікавлені сторони з наукової спільноти, бізнесу, політики, державні службовці та громадськість. Ця підготовка триває дев'ять місяців. Результати обговорень узагальнюються у досьє стійкості й обговорюються публічно з членами Бундестагу та громадськістю⁴².

⁴⁰ Foresight: Vorausschauende Analysen mit Fokus auf Innovation und Resilienz. URL: <https://www.tab-beim-bundestag.de/foresight.php>

⁴¹ Horizon-Scanning. Büro für Technikfolgen-Abschätzung beim Deutschen Bundestag. URL: <https://www.tab-beim-bundestag.de/horizon-scanning.php>

⁴² Resilienz-Check. Büro für Technikfolgen-Abschätzung beim Deutschen Bundestag. URL: <https://www.tab-beim-bundestag.de/resilienz-check.php>

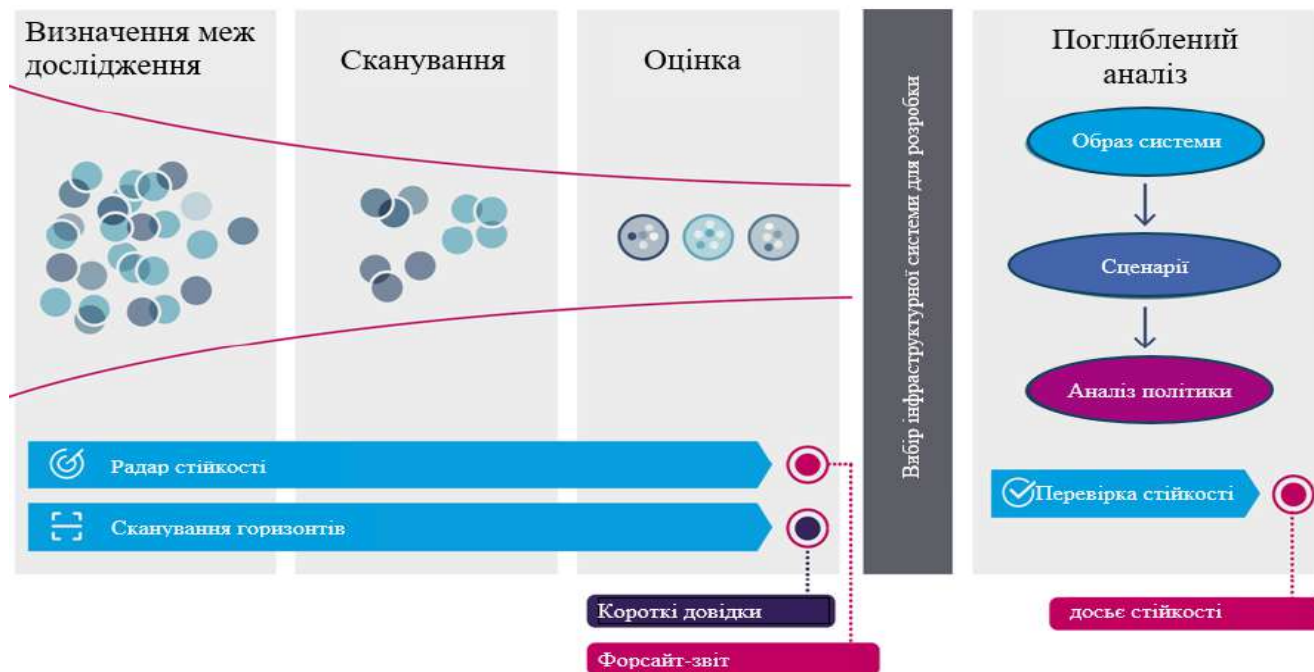

Рис. 12. Форсайт-діяльність TAB⁴³.

Органом політичного контролю є Комітет з питань освіти, досліджень та оцінки технологій, який приймає рішення про початок проєктів оцінки технологій (далі – ОТ). Пропозиції щодо підготовки проєкту ОТ можуть бути подані парламентськими політичними групами у відповідні комітети. Проєкти ОТ використовуються для консультування під час формування політики, а також: визначення потенціалу нових науково-технічних розробок; визначення та вивчення соціальних, економічних та екологічних можливостей; вивчення правових, економічних та соціальних рамкових умов для впровадження науково-технічних розробок; всебічного аналізу потенційного впливу майбутнього використання нових науково-технічних розробок; визначення можливостей стратегічного використання потенційного застосування технологій, уникнення або зменшення пов'язаних з ними ризиків; розроблення альтернативних сценаріїв дій та рекомендацій для осіб, які приймають політичні рішення.

Представники від одного або декількох комітетів Бундестагу надають допомогу TAB під час роботи над ОТ і допомагають інтегрувати їхні результати у діяльність комітетів. Результати ОТ та іншої діяльності TAB оприлюднюються у формі робочих звітів TAB. Заключні звіти щодо ОТ також публікуються у друкованих виданнях Бундестагу (Bundestagsdrucksache)⁴⁴.

⁴³ Foresight: Vorausschauende Analysen mit Fokus auf Innovation und Resilienz. URL: <https://www.tab-beim-bundestag.de/foresight.php>

⁴⁴ Büro für Technikfolgen-Abschätzung beim Deutschen Bundestag. URL: <https://www.tab-beim-bundestag.de/>

Естонія. В Естонському парламенті (Рійгікогу) функціонує Центр форсайту. Закон про форсайт (Foresight Act)⁴⁵ було ухвалено парламентом у 2016 році для забезпечення проведення досліджень щодо довгострокового (понад 10 років) розвитку Естонії, а також для визначення потенційних загроз і можливостей у майбутньому.

Відповідно до ст. 2 цього Закону форсайт – це визначення й аналіз довгострокових тенденцій розвитку естонського суспільства, підготовка на їх основі сценаріїв розвитку з розмежуванням можливостей і ризиків для суспільства, моніторинг реалізації сценаріїв розвитку і, за необхідності, коригування цих сценаріїв та їх результатів.

Центр форсайту є незалежним і має спеціальний бюджет у складі бюджету Рійгікогу. Для створення Центру у 2016 році було виділено 200 тис. євро. У 2024 році бюджет Центру форсайту становив 830 тис. євро⁴⁶.

Діяльність Центру є публічною, а до його завдань входить:

- об'єднувати пропозиції, подані для підготовки плану дій із форсайту;
- розробляти план дій із форсайту;
- замовляти та готувати дослідження й аналітичні матеріали відповідно до плану дій із форсайту;
- представляти завершені дослідження та аналітику Раді Центру форсайту;
- інформувати громадськість про результати форсайту та щорічно організовувати захід із широким залученням громадськості;
- подавати до Комітету з економічних питань Рійгікогу огляд проведених форсайт-досліджень і запланованих заходів, а також щорічний письмовий звіт про виконання завдань;
- виконувати інші завдання, покладені на нього Радою Центру форсайту⁴⁷.

Рада Центру форсайту складається з п'яти визнаних експертів у сфері досліджень, бізнесу та технологій і є керівним органом Центру.

Таким чином, Центр форсайту Рійгікогу має обмежену кількість працівників (3-4 особи) та бюджет на здійснення форсайту, майже половину якого складає зарплата членів Ради та працівників. Фінансування Центру залежить від виділених коштів і затверджених тем та напрямів досліджень (близько 4 на рік). Водночас для роботи над форсайтом залучаються зовнішні експерти. Важливо те, що діяльність Центру регулюється на законодавчому рівні.

Литва. Діяльність із форсайту у Сеймі Литви належить до компетенції Комітету з питань майбутнього. Так, відповідно до статті 58-1 Закону про Статут

⁴⁵ Foresight Act - Riigi Teataja Foresight Act - Riigi Teataja Foresight Act. URL: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/509022018003/consolide>

⁴⁶ Arenguseire keskuse eelarve suurenes kärpe-eelsele tasemele. URL: <https://www.err.ee/1609219917/arenguseire-keskuse-eelarve-suurenes-karpe-eelsele-tasemele>

⁴⁷ Foresight Act - Riigi Teataja Foresight Act - Riigi Teataja Foresight Act. URL: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/509022018003/consolide>

Сейму Литовської Республіки⁴⁸ до повноважень Комітету з питань майбутнього належить:

1) підготовка та розгляд проектів законів та інших нормативно-правових актів, що регулюють питання моделювання майбутнього розвитку суспільства і держави, розвитку інновацій та технологічного прогресу, процесів еміграції та реєміграції і їх впливу на розвиток суспільства, модернізації держави та стратегічних реформ, а також подання та розгляд пропозицій з цих питань;

2) обговорення та подання до Сейму доповіді, висновків та пропозицій із питань, що стосуються стратегічних напрямів розвитку Литви та прогнозів майбутнього розвитку і факторів, що впливають на майбутній розвиток та моделі розвитку держави, а також щодо сприяння розвитку економічного, інноваційного та технологічного прогресу, побудови та реалізації довгострокового стратегічного бачення розвитку держави, моделювання майбутнього розвитку та формування політики реформ;

3) внесення пропозицій щодо замовлення форсайт-досліджень, пов'язаних із прогнозуванням та стратегічним моделюванням майбутнього розвитку держави;

4) координація роботи державних органів та установ, а також інших організацій з підготовки проектів законів та інших нормативно-правових актів із питань, що належать до компетенції Комітету;

5) надання висновків щодо відповідності проектів законів та інших нормативно-правових актів актам, що визначають: довгострокову стратегію розвитку держави, вплив на подальший розвиток держави і суспільства;

6) аналіз міжнародного права та практики, пов'язаної з моделюванням розвитку інновацій та технологічного прогресу, формуванням та реалізацією стратегічних моделей і сценаріїв майбутнього розвитку держави, впливом інновацій та технологічного прогресу на розвиток суспільства і держави, а також подання Сейму відповідних пропозицій та висновків;

7) перевірка використання коштів, виділених на діяльність, пов'язану з питаннями, що належать до компетенції Комітету, у кожній програмі розпорядника бюджетних асигнувань; оцінювання доцільності й ефективності їх використання;

8) парламентський контроль з питань, що належать до компетенції Комітету, заслуховування інформації та звітів міністерств, інших державних установ і відомств про виконання прийнятих Сеймом законів та інших нормативно-правових актів, що стосуються питань, віднесених до компетенції Комітету.

Загалом у Литві розвинена централізована система стратегічного планування, що регулюється Законом про стратегічне управління Литовської Республіки⁴⁹. Закон зменшив кількість документів стратегічного планування (їх було понад 250) і визначає рівні та типи документів стратегічного планування, взаємозв'язки між

⁴⁸ Seimas of the Republic of Lithuania Statute. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/381cf2292011edb36fa1cf41a91fd9?jfwid=6plip4g6w>

⁴⁹ Lietuvos Respublikos strateginio valdymo įstatymas. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/90386d20bab711ea9a12d0dada3ca61b>

ними. Згідно із Законом одним з учасників системи стратегічного управління Литви (суб'єкт, який бере участь у процесах стратегічного управління) є Сейм. Законом передбачено створення стратегічних планів розвитку Литви у різних сферах строком від 1 до 10 і більше років. Важливу роль у цій системі займає Урядовий центр стратегічного аналізу⁵⁰ (STRATA), який здійснює форсайт-дослідження⁵¹.

Таким чином, на всіх рівнях державного управління в Литві здійснюються заходи щодо довгострокового планування. Розвиток культури стратегічного планування із використанням форсайту на всіх рівнях державного управління принесе значні результати через залученість значної кількості експертів, політиків, державних службовців та громадськості.

Фінляндія. Фінляндія має понад 25-річний досвід у сфері форсайту. Форсайт-дослідження виконуються на різних рівнях та різними установами, об'єднаними в одну мережу: урядові установи; парламентський комітет майбутнього; фінський інноваційний фонд Sitra; дослідницькі установи (наприклад, Finland Futures Research Centre (FFRC)⁵²; громадські⁵³ та наукові об'єднання.

Координація усіх процесів здійснюється Національною мережею форсайту (KEV). Мережа є форумом для обговорення та співпраці між фахівцями з форсайту. Діяльність мережі організовується Координаційною групою KEV, до складу якої входять представники Офісу прем'єр-міністра, Sitra, Національної ради освіти Фінляндії, Центру досліджень майбутнього та Асоціації місцевих і регіональних органів влади⁵⁴.

Урядові форсайт-звіти обговорюються разом з рекомендаціями від громадськості в парламентських комітетах. Відповідальним за збір результатів обговорень в парламенті є Комітет з питань майбутнього⁵⁵.

Важливим елементом розбудови екосистеми форсайту у Фінляндії є фінський інноваційний фонд Sitra⁵⁶. Він був заснований 5 грудня 1967 року на честь 50-річчя незалежності Фінляндії⁵⁷. Тоді перед Sitra було поставлено завдання «створити успішну Фінляндію завтрашнього дня». Роль Sitra в суспільстві змінювалася протягом десятиліть, але його місія залишалася незмінною. Тому не дивно, що досягнення Фінляндії були високо оцінені SOIF під час дослідження щодо розбудови екосистеми форсайту, у якому одним із критеріїв було порівняння закордонних форсайт-практик з аналогічним досвідом Великої Британії. Sitra не

⁵⁰ Dėl Viešosios įstaigos Vyriausybės strateginės analizės centro įstatų patvirtinimo. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/52642e24b74e11e982dae1db4290b1a9?jfwid=96t6tbqn2>

⁵¹ STRATA: Foresights. URL: <https://strata.gov.lt/en/veikla/ateities-izvalgos/#>

⁵² Finland Futures Research Centre (FFRC). URL: <https://www.utu.fi/en/university/turku-school-of-economics/finland-futures-research-centre/about>

⁵³ TULEVAISUUDEN TUTKIMUKSEN SEURA. URL: <https://www.tutuseura.fi/>

⁵⁴ Kansallinen ennakointiverkosto (KEV). URL: <https://www.foresight.fi/kev>

⁵⁵ Огляд форсайт-практик у публічному секторі: досвід Європарламенту, Великої Британії, Естонії та Фінляндії. ПРООН – 2022. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/ohlyad-forsayt-praktyk-u-publichnomu-sektori-dosvid-yevroparlamentu-velykovyi-brytaniyi-estoniyi-ta-finlyandiya>

⁵⁶ Laki Suomen itsenäisyyden juhlarahastosta. URL: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1990/19900717>

⁵⁷ Perustietoa Sitrasta. URL: <https://www.sitra.fi/aiheet/kysymyksia-ja-vastauksia-sitran-toiminnasta/#>

фінансується з державного бюджету, а має власний бюджет завдяки інвестиційному портфелю. Його ринкова вартість станом на грудень 2023 року становила 965 млн євро⁵⁸.

Канада. Екосистема форсайту у Канаді має централізовану структуру. У її центрі – Policy Horizons Canada (PHC). Ця організація допомагає Уряду Канади формувати мислення та світогляд, орієнтовані на майбутні перспективи, щоб покращити процес прийняття рішень. Історія PHC розпочалася у 1996 році, коли в офісі Таємної ради було створено Секретаріат політичних досліджень, відповідальний за підтримку міжвідомчої дослідницької мережі, а згодом – аналітичні дослідження з актуальних питань політик. У 2010 році цей аналітичний центр перетворено на центр форсайту. У 2011 році PHC опублікував перше дослідження «MetaScan 2011: Дослідження чотирьох глобальних сил, що формують наше майбутнє»⁵⁹. Наразі PHC зосереджений на трьох напрямках форсайту: майбутнє економіки, майбутнє суспільства та майбутнє врядування⁶⁰. Також PHC створив платформу «Futures Week» для обміну досвідом між експертами у сфері форсайту з усього світу. З навчальних матеріалів PHC слідує, що форсайт-дослідження складного питання державної політики може зайняти від 2 до 12 місяців, причому половина цього часу витрачається на сканування горизонтів та проведення інтерв'ю з метою виявлення потенційних змін⁶¹.

Велика Британія одна з перших запровадила довгострокове планування, орієнтоване на майбутнє. Форсайт тут поширений практично в усіх сферах державного управління та приватному секторі, а підходи до форсайту інституцій Великої Британії є орієнтиром для запровадження та проведення відповідних досліджень у всьому світі.

Наразі серед головних державних структур, які займаються форсайтом, є Парламентський офіс з питань науки і техніки (POST) та Урядовий офіс з питань науки (GOS). Крім того, в парламенті Великої Британії форсайт-проектами займається Міжпартійна парламентська група в інтересах майбутніх поколінь.

POST функціонує з 1989 року, забезпечуючи парламентарів обох палат парламенту Великої Британії достовірними та неупередженими даними. Для цього радники POST перебувають у постійному контакті з мережею експертів із різних сфер. Але постійною установою в парламенті Великої Британії POST став лише у 2001 році⁶². POST також є членом ЕРТА.

⁵⁸ Annual Report of Sitra, The Finnish Innovation Fund 2023. URL: <https://media.sitra.fi/app/uploads/2024/04/sitra-annual-report-and-financial-statements-2023.pdf>

⁵⁹ MetaScan 2011: Exploring four global forces shaping our future. URL: <https://horizons.service.canada.ca/our-work/metascan-2011/>

⁶⁰ Policy Horizons Canada (Policy Horizons). URL: <https://horizons.service.canada.ca/en/about-us/index.shtml>

⁶¹ An Overview of the Horizons Foresight Method and the Inner Game of Foresight. URL: <https://horizons.service.canada.ca/en/our-work/learning-materials/foresight-training-manual-module-1-introduction-to-foresight/index.shtml>

⁶² Огляд форсайт-практик у публічному секторі: досвід Європарламенту, Великої Британії, Естонії та Фінляндії. ПРООН – 2022. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/ohlyad-forsayt-praktyk-u-publichnomu-sektori-dosvid-yevroparlamentu-velykoyi-brytaniyi-estoniyi-ta-finlyandiyi>

POST складається з адміністрації, радників та правління. Річний бюджет – близько півмільйона фунтів стерлінгів. До Правління POST входить 12 парламентарів (із Палати громад – 8, із Палати лордів – 4), 4 провідні експерти з дослідницького співтовариства, висунуті національними академіями, та парламентські чиновники. Правління збирається щоквартально і визначає цілі, результати й майбутню робочу програму POST⁶³.

У парламенті Великої Британії також діє Міжпартійна парламентська група в інтересах майбутніх поколінь (англ. All-Party Parliamentary Group for Future Generations, APPG⁶⁴), що має на меті створити простір для міжпартійного діалогу щодо боротьби з короткостроковістю та визначити шляхи втілення турботи про майбутні покоління в сьогodнішній політиці. Ця група організовує слухання, обговорення, тісно співпрацює з науковою спільнотою.

Франція. На початку 1960-х років у Франції прогнозування майбутнього розвитку здійснювалося двома основними організаціями: Міжнародним центром прогнозування, заснованим у 1957 році Г. Берже⁶⁵, та групами Futuribles, які з 1960 року очолював Б. де Жувенель⁶⁶. Проте на сьогодні у французьких міністерствах існують значні відмінності у підходах до форсайту. Деякі активно займаються прогнозуванням, інші – менш активно (наприклад, Міністерство юстиції та Міністерство праці).

Що стосується французького парламенту, то, за оцінкою К. Роельса, форсайт у ньому був досить слабким станом на 2019 рік, хоча ситуація в Сенаті⁶⁷ була кращою, ніж у Національних зборах⁶⁸. Водночас у парламенті функціонує Делегація сенату з перспективних досліджень (Délégation à la prospective) та Парламентський офіс з оцінки науково-технічних можливостей (OPECST)⁶⁹, які підтримують діяльність обох палат. Законодавчо передбачено випадки, коли законопроекти обов'язково передаються для оцінки до OPECST (наприклад, з питань біоетики, зеленого переходу, ядерних технологій). Цей орган активно працює, зокрема у 2018 році організував форсайт-дослідження щодо можливих технологічних сценаріїв, які мали б забезпечити повну заборону продажу бензинових і дизельних

⁶³ United Kingdom - The Parliamentary Office Of Science And Technology. URL: https://eptanetwork.org/static-html/comparative-table/countryreport/united_kingdom.html

⁶⁴ All-Party Parliamentary Group For Future Generations. URL: <https://www.appgfuturegenerations.com/>

⁶⁵ Darcet, J. (Ed.). (1967). *Étapes de la prospective* (p. 2). Paris, France: Presses universitaires de France (Bibliothèque de prospective). URL: http://www.lapropective.fr/dyn/francais/memoire/texte_fondamentaux/cahier_prospective/cahier-3-les-etapes-de-la-prospective.pdf

⁶⁶ De Jouvenel, H. (2019). *Futuribles: Origins, Philosophy, and Practices – Anticipation for Action*. *World Futures Review*, 11(1), 8-18. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1946756718777490>

⁶⁷ Foresight activities are conducted in the Senate by the Senate Delegation for Prospective (in French, *Délégation Sénatoriale à la Prospective*) created in 2009. URL: <http://www.senat.fr/commission/prospective/index.html>

⁶⁸ Corinne Roëls. *Foresight in the State Public Service in France: An Overview*. *Journal of Futures Studies*, March 2020, 24(3): 63–77 URL: <https://jfsdigital.org/articles-and-essays/vol-24-no-3-march-2020/foresight-in-the-state-public-service-in-france-an-overview/>

⁶⁹ Office Parlementaire d'Évaluation des Choix Scientifiques et Technologiques, (OPECST). The OPECST is under the joint authority of the National Assembly and of the Senate. URL: <https://www.senat.fr/travaux-parlementaires/office-et-delegations/office-parlementaire-devaluation-des-choix-scientifiques-et-technologiques.html>

автомобілів до 2040 року. Для цього залучили Французьку комісію з атомної енергії та Французький інститут нафти⁷⁰. Попри обмежений час, результати дослідження були високо оцінені, а закон про заборону був прийнятий у грудні 2019 року. Водночас французькі експерти вважають, що парламент має бути більше залучений до форсайту під час розробки політики виконавчою владою⁷¹.

OPECST був створений законом як спільний інформаційний орган Національної Асамблеї та Сенату й складається з 18 депутатів та 18 сенаторів. Його завданням є інформування парламенту про наслідки науково-технічних виборів для покращення його рішень. OPECST також виступає посередником між політиками та світом науки й інновацій, маючи науково-консультативну раду з 24-х фахівців, що надають експертні консультації. З моменту створення OPECST опубліковано понад 230 звітів з різних питань, організація активно співпрацює з міжнародними установами. Доповідачі, які займаються дослідженнями, мають повноваження, рівні з доповідачами фінансових комітетів парламенту, що дозволяє їм проводити перевірки та отримувати офіційні документи. У разі необхідності OPECST може звертатися за допомогою до парламентських слідчих комісій⁷².

Отже, форсайт у парламенті Франції не можна назвати слабким, якщо врахувати рівень залученості депутатів і можливості для залучення експертів.

Не розкриваючи докладно організацію та використання форсайту в парламентах й урядах інших країн (США, Японія, Сінгапур, Ірландія, Нідерланди, Австралія та ін.), варто зазначити, що їхній досвід заснований на десятках років спроб і помилок, що підтвердило необхідність впровадження форсайту.

II. Шляхи запровадження використання результатів форсайт-досліджень в українському парламенті

Форсайт є потужним інструментом для розвитку стратегічного планування, і його використання в діяльності Верховної Ради України може значно посилити ефективність прийняття рішень та формування довгострокових політик. Однією з ключових переваг форсайту є його здатність сприяти формуванню більш глибокого розуміння майбутніх викликів і можливостей, а також створювати умови для пошуку оптимальних шляхів вирішення складних проблем. Завдяки принципу Четем-Хаус (Chatham House Rule), який забезпечує конфіденційність обговорень і дозволяє учасникам вільно ділитися думками, створюється середовище довіри. Це дозволяє різним стейкхолдерам – політикам, науковцям, державним службовцям,

⁷⁰ Commissariat à l'Énergie Atomique et aux énergies alternatives (CEA) and Institut Français du Pétrole Énergies Nouvelles (IFPEN). Both are Public Industrial and Commercial Establishments (EPIC). URL: <https://www.cea.fr/english/Pages/Welcome.aspx>

⁷¹ Tiegna, H., & Piednoir, S. (Eds.). (2019). *The Technological Scenarios to Achieve the Objective of a Total Ban on the Sale of Combustion-Engine Cars by 2040* (in French, *Les Scénarios technologiques permettant d'atteindre l'objectif d'un arrêt de la commercialisation des véhicules thermiques en 2040*). Paris, France: Assemblée Nationale & Sénat, OPECST, 709 pages. URL: <http://www.assemblee-nationale.fr/15/pdf/rap-off/i1766.pdf>

⁷² L'Office parlementaire d'évaluation des choix scientifiques et technologiques. URL: <https://www.assemblee-nationale.fr/dyn/16/organes/delegations-comites-offices/opecest>

експертам і представникам громадських організацій – ефективно співпрацювати, обмінюватися ідеями та напрацьовувати спільні стратегії як на національному, так і на міжнародному рівнях (наприклад, у рамках ЄС через ESPAS або ЕРТА).

В Україні спостерігається повільне, але стаке зростання кількості форсайт-досліджень, що свідчить про поступову інтеграцію цієї методології в науково-політичний дискурс. Дослідження, як-от «Форсайт для відновлення та розвитку українського експорту до 2030 року» та «Сценарії: Україна 2040»⁷³, демонструють потенціал форсайту для вироблення стратегій, спрямованих на розвиток національної економіки та забезпечення стабільності в майбутньому. Однак, як показує досвід, такі дослідження є лише частиною необхідної системи, яка вимагає послідовного, комплексного підходу та регулярного застосування, а не одноразових заходів.

Станом на сьогодні, в Україні не існує єдиної, структурованої бази форсайт-суб'єктів, яка б об'єднувала державні установи, наукові організації та експертні середовища. Створення таких механізмів стало б важливим кроком до інтеграції форсайту в національні політики. Верховна Рада України вже має досвід у створенні тимчасових комісій з питань майбутнього, як, наприклад, Тимчасова спеціальна комісія з питань майбутнього, заснована в 2015 році. Однак такі інституції часто працюють несистематично, залежно від політичних циклів. Це підкреслює важливість створення стабільного, постійного органу або сектору, який би займався форсайт-дослідженнями на постійній основі.

У 2024 році в структурі Дослідницької служби Верховної Ради України (ДСВРУ) було створено сектор форсайту, що є важливим кроком у напрямі систематичного застосування форсайт-методології у процесі прийняття рішень (Рис. 13). Це може дозволити парламенту інтегрувати стратегічні прогнози в розробку економічних, соціальних та політичних стратегій, забезпечуючи довгострокову перспективу в державній політиці.

Проте ефективність цих ініціатив залежить від постійної взаємодії між усіма учасниками процесу – урядом, науковцями, експертами та депутатами, а також міжнародними організаціями. Співпраця з міжнародними платформами, такими як ESPAS або ОЕСР, може сприяти обміну досвідом та налагодженню глобальних зв'язків для більш ефективного розв'язання проблем, що стоять перед Україною.

⁷³ Scenarios: Ukraine 2040. Inter-factional Union of Members of Parliament of Ukraine “Strategic Foresight of Ukraine”, Verkhovna Rada of Ukraine. URL: https://06aa4bee-1d12-4560-82c0-1459374eca15.usrfiles.com/ugd/06aa4b_7d21bfe13e1f471186e0567fa3aec577.pdf

Рис. 13. Форсайт у Верховній Раді України.

Для України також є важливою інтеграція форсайту в системи стратегічного планування на рівні уряду, а саме: у розробці національних стратегій – стратегії розвитку економіки, безпеки, енергетики та соціальної політики. Досвід таких країн, як Фінляндія, де форсайт є невід’ємною частиною політичного процесу, може стати орієнтиром для розвитку української екосистеми форсайту.

III. Висновки та очікувані результати реалізації концепції.

Загалом, форсайт має великий потенціал для підтримки стратегічного планування, що сприятиме розвитку ефективних політик на довгострокову перспективу. Урахування цієї методології у діяльності Верховної Ради України дозволить забезпечити гармонійну інтеграцію наукових прогнозів і політичних рішень, а також створить можливості для конструктивної співпраці національних та міжнародних експертних спільнот.

Перспективи розвитку сфери форсайту в Україні в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення є надзвичайно важливими. Війна, що триває, підвищує потребу в довгостроковому стратегічному плануванні, здатному передбачити як найгірші, так і найкращі сценарії розвитку країни. Форсайт у таких умовах дозволяє системно оцінювати майбутні виклики та можливості, спрогнозувати вплив війни на різні сфери суспільного життя, а також оптимізувати процеси відновлення держави в повоєнний період.

Запровадження форсайт-досліджень у діяльність парламенту має важливе значення. Верховна Рада України, як законодавчий орган, приймає рішення, що впливають на майбутнє розвитку країни, тому врахування результатів форсайт-досліджень дасть змогу розробляти не тільки поточні, але й стратегічні ініціативи з

урахуванням можливих майбутніх сценаріїв. Урахування таких досліджень дозволить створювати більш стійкі та адаптивні політики, що можуть ефективно реагувати на зміни в довгостроковій перспективі, забезпечуючи відновлення та розвиток України після війни. Крім того, форсайт дає змогу виявляти потенційні ризики та можливості, які можуть виникнути в умовах повоєнного відновлення, допомагаючи ухвалювати виважені та стратегічно обґрунтовані рішення.

Шляхи запровадження використання результатів форсайт-досліджень у парламенті можуть включати кілька етапів. По-перше, необхідно створити постійну, спеціалізовану інституцію в рамках парламенту, яка б займалася впровадженням результатів форсайт-досліджень у законодавчий процес, а також координацією роботи з іншими органами державної влади, науковими установами та міжнародними партнерами. По-друге, потрібно інтегрувати методи форсайту в аналітичну діяльність парламентських органів та підрозділів Апарату Верховної Ради України, що має забезпечити ефективну підтримку процесів стратегічного планування через підготовку аналітичних матеріалів, звітів та рекомендацій щодо політик, орієнтованих на майбутнє. По-третє, важливо запровадити систему регулярного проведення форсайт-досліджень у ключових сферах (економіка, безпека, відновлення інфраструктури, соціальний розвиток), що дозволить ухвалювати рішення на основі комплексного аналізу та прогностичних моделей.

Для ефективної реалізації цих ініціатив важливо також залучати міжнародних експертів і партнерів, обмінюючись досвідом та кращими практиками. Створення платформ для міжвідомчої та міжнародної співпраці стане важливим кроком у розвитку форсайту в Україні, забезпечуючи її інтеграцію у глобальні прогнози та стратегії розвитку.

Отже, форсайт може стати важливим інструментом для формування стійкої й ефективної державної політики в Україні, особливо в контексті відновлення після війни. Його запровадження в діяльність Верховної Ради України дозволить не лише підвищити ефективність роботи парламентарів, але й забезпечити більш адаптивний та проактивний підхід до майбутніх викликів.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

** Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*